

*

אנטישמיות מן התורה מניין?

א. בעיית האנטישמיות

התופעה של שנאת ישראל - המכונה בטעות "אנטישמיות", אך בעיקרה היא שנאת היהודים גם מצד של העמים השמיים - היא מיוחדת במינה, משום שקשה מאד להסבירה ולרדת לרשיה. עובדה היא שהיא תופעת קבע בהסטוריה, בכל המקומות ובכל הזמנים. נסיונות שונים נעשו כדי להתחקות אחר רשיה, ולא זו בלבד שהסברים השונים אינם עולים בקנה אחד, אלא אף מנוגדים וסותרים זה את זה. והשאלה כיצד תתכן אותה תופעה מטעמים כ"כ שונים ומנוגדים. יש שמנמקים את סיבת השנאה בכך שהיהודים בדלנים, ונמנעים מלהטמע בקרב העמים, ואחרים מסבירים התופעה דוקא ע"י הדחקותם של היהודים לתוך העמים ולתרבותם. השנאה בגרמניה שלפני עליית הנאצים לשלטון החלה דוקא כנגד אותם יהודים שכינו עצמו "גרמנים בני דת משה", ושהתגאו בשייכותם ומעורבותם בתרבות הגרמנית. יש שניסו להסביר את התופעה בשנאה הטבעית כלפי החלש, ויש שתיארו את היהודי כבעל כח שטני המסכן את החברה, והיו מצביעים על יהודים ראשי מדינות, כלכלנים, מדענים, סופרים ומשכילים, כהוכחה על נסיונות היהודים להשתלט על העולם.

פעם שנואים היהודים על היותם קפיטליסטים ופעם על היותם נושאי דגל הקומוניזם. פעמים מוסברת השנאה בפרימיטיביות של רודפיהם, איכרים אוקראיניים, פולנים נבערים חסרי דעת, ופעמים יוצאת השנאה אל הפועל ע"י עם מהמפותחים ביותר, משכילים חובבי ספרות ומוסיקה, ללא אנאלפביתים.

עובדה היא שהיהודים נרדפו במזרח ובמערב, ע"י שכורים וע"י פילוסופים, ע"י מאמינים וע"י כופרים, ע"י עובדי ע"ז וע"י נוצרים בעלי דת החסד, ע"י פאשיסטים כמו ע"י סוציאליסטים. על כרחנו, שכל הספרות הענפה העוסקת בבעיית האנטישמיות, לא באה אלא לתת הסברים לגילויים החיצוניים בלבד, ושאינם טובים אלא למקומם ולשעתם, אך לא הגיעו לשרש הדברים, שהוא היסוד לכל הענפים המתפשטים. ואת השרש יש לחפש במעמקים, בתת ההכרה. יכול אדם למשל, לפגוע פיסית באחר בלא כוונת זדון, וכשמבקש הפוגע סליחתו של הנפגע, מיושבים ההדורים. אך אם פוגע אדם בזולתו כאשר כבר שורר מתח ביניהם, הרי זה גורם להתפרצות זעם, שחיפש לעצמו פורקן, ומוצא אותו בכל סיבה מזדמנת.

* שם המאמר הועתק ממאמרו של ד"ר ישראל אלדד ב'מחנים' כסלו תשכ"ג.

שנאת ישראל היא תופעת קבע, חוק ולא יעבור, והיא מחפשת לעצמה אפיקים שונים בכל הדורות, כדי לבא לידי ביטוי.

עמד על כך המהר"ל מפראג, בפירושו על דברי חז"ל בהגדה של פסח. "צא ולמד מה ביקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו". והשאלה היא, מה ראו חז"ל להצביע על דוגמא לשנאת ישראל, דוקא לבן הארמי. ואלו דבריו: דע, כי במאמר הזה גילו דברים הרבה מאוד, כי היו לישראל מתנגדים, לא כמו שאר מתנגדים שבאו בשביל סיבה, אבל היו לישראל שונאים ואויבים מבלי סיבה, ומי שהיה מתנגד לישראל ביותר ומבלי סיבה, היו לבן ופרעה וכו'. וכן השנאה של לבן היה ג"כ מבלי סיבה, כי לא עשה ליעקב רק טובות גדולות, ורדף אחריו וכו'. מה שאין כן בעשו שחשב להרוג את יעקב, היה זה בשביל סיבה, שלקח ברכתו וכו', וכאשר תעמיק בדבר זה תמצא מקור השנאה וכו', והוא דבר נסתר מאוד¹.

ולכאורה לא תרם המהר"ל לפתרון הבעיה, שהרי לדעתו השנאה היא "בלי סיבה", ובדאי שיש לנו לתמוה ביותר, מהי הסיבה שאומה"ע שונאים את ישראל "בלא סיבה".

אלא שאין כוונת המהר"ל לומר שהשנאה היא דבר שרירותי שאין טעם לחקור אחריו, אלא כוונתו לומר שאין לתלות את השנאה בסיבה הנראית לעין, אלא ששרש הבעיה ומקורה הוא בנסתר, במעמקי ההכרה ובתת המודע. וזו הסיבה שאנו מוצאים בכל דור ובכל מקום סיבה שונה, ופעמים אף מנוגדת לחברתה.

הדברים הבאים הם נסיון להסביר את התופעה מנקודת השקפה תורנית, עפ"י דברי חז"ל וגדולי ישראל, אך ישובצו בהם גם דברים שפורסמו אצל שאינם בני ברית, כדי לאשש את הרעיון גם מנקודת מבט חצונית.

ב. אתם עדי

לפני הרחבת הדברים, נוכל להציג את תוכנם בקצרה. המאבק הוא בין עובדי האלילים לא-להים. בין ההשקפה האלילית האומרת שאין אחריות מוסרית של בני אדם כלפי אדון העולם, לבין תורת ישראל המכריזה על שלטון הבורא וסמכותו הבלעדית לדרוש הכנעת יצרים וחיי מוסר כראוי לאדם הנברא בצלם א-להים.

"ואתם עדי נאום ה' ואני אל"י². ואמרו חז"ל³: כשאתם עדי אני א-ל, וכשאין אתם עדי, כביכול אינני א-להים. ישראל מעידים על מציאות א-להים בעולם. שנאתם של אומה"ע היא כלפי א-להים עצמו. אלא שא"א להלחם נגד א-להים, ע"כ מפנית המלחמה כלפי מי שמייצג אותו בעולם.

כיצד משמשים ישראל עדי של בורא עולם?

תפקיד זה מבוצע בשני אופנים. האחד, בצורה סבילה, ע"י השגחה א-להית, והשני ביעודו ופעולותיו הבחירות.

¹ גבורות ה' פרק נד.

² ישעיהו מג, יב.

³ ילקוט שמעוני, שם.

ג. זכור ימות עולם

עם ישראל בקורותיו, גורלו ונצחיותו, מוכיח בעליל את מציאות בורא עולם, ולא רק כפעולה חד פעמית, אלא "מחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית". משגיח ומתענין ומוביל לקראת התכלית, "בעל מלחמות, זורע צדקות מצמיח ישועות" ומאיר על ציון אור חדש. אי אפשר להבין את דברי ימי ישראל, מבלי לקחת בחשבון את היד המכוונת אותם.

עם השורד אלפי שנה, בלא כל סממני לאומיות, מפוזר בארבע קצוות הארץ, בלא מדינה ושלטון בלא שפה משותפת, נתון לאיומי השמדה, לפוגרומים, מסעי צלב, אינקויזיציה ושואה, ולמרות כל זאת, יש בו תחושת אחדות עם כל נפוצותיו ועדין מאוחד בשרשי תרבותו.

ובניגוד לכל עם שגלה מארצו, ומשתדל להתערות בחבלי ארץ חדשים, לא שכח עם ישראל את ארצו, לא פסק מלהתפלל לחזרתו אל מכורתו.

ופלא גדול מזה, שאף הארץ שמרה אמונים לעם, לא קבלה כל שלטון זר וכל אומה אחרת. אך הדבר המופלא ביותר הוא, שכל דברי ימי ישראל, ככל שהם מיוחדים ומשונים, זרים לכל חוקי הסטוריה וסטטיסטיקה, נצפו מראש ושורטטו לפני למעלה משלשת אלפים שנה. דבר זה חשיבות מיוחדת לו. איש מדע שגילה תופעה נדירה במעבדתו, מנסה להסביר את התופעה עפ"י תאוריה שפיתח. אפשר שהדברים נכונים ואפשר שלא. שהרי יתכן גם הסבר שונה לתופעה. לא כן כשאיש מדע מפתח תאוריה ומנסה להוכיחה ע"י צפיה מראש, שעפ"י הנחותיו תתגלה תופעה מסוימת בעתיד. כאשר התופעה אכן מתרחשת כפי שצפה אותה, הרי זו הוכחה לצדקת טענתו.

אין אנו מפרשים כיום את דברי ימי ישראל המיוחדים ויוצאי הדופן, למפרע. אנו אווזים כיום ביד אחת בספר התורה ובדברי הנביאים מלפני אלפי שנה, ובידנו השניה ספר המתאר את דברי ימי ישראל, ומשויים ביניהם, ומשתאים להוכח עד כמה הדברים תואמים, ואיך התקיימו דברי הנביאים. אנו קוראים על מצב שבו "לא תשמעו לי", "ונתתי את עריכם חרבה והשימותי את מקדשיכם, ואתכם אזרה בגוים וכו', והנשארים בכם והבאתי מורך בלבכם בארצות אויביהם, ורדף אותם קול עלה נדף וכו' ואבדתם בגוים ואכלה אתכם ארץ אויביכם..."⁴.

וכך חוזרים הדברים בסי' דברים בעשרות פסוקים ובתיאורים מזעזעים את יסורי הגלות הקשים, שכולם התגשמו. "והפיצך ה' מקצה הארץ ועד קצה הארץ וכו' בבקר תאמר מי יתן ערב, ובערב תאמר מי יתן בקר מפחד לבבך אשר תפחד וממראה עיניך אשר תראה"⁵.

אך סיוס התהליך לא יהיה כפי שקורה בדרך כלל לעמים אחרים במצב דומה. בישראל יתרחש דבר שונה לגמרי. "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם, לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם"⁶. "ושב ה' את שבותך ורחמך, ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' א-להיך שמה. אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך ה'".

א-להיך ומשם יקחך. והביאך ה' א-להיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך, וירשתה והיטיבך והרבך

⁴ פרשת בחוקותי.

⁵ פרשת כי-תבא.

⁶ ויקרא כו, מד.

מאבותיך"⁷. התחייבות א-לוהית לסיום הגלות והפיזור, לקיבוץ גלויות ולחזרתם לארצם. ואם ישאל השומע, מה הבטחון שנשוב לארצנו, והרי כשעם גולה מארצו, באה בדרך כלל אומה אחרת ומתיישבת תחתיו. באה על כך התשובה: "יהשימותי אני את הארץ ושממו עליה אויביכם היושבים בה"⁸. הרי כאן הבטחה א-להית, שהארץ תחכה לבניה, ולא תוכל אומה אחרת להתישב בה, משום שהארץ לא תקבל אותה.

וכך כתב הרמב"ן שם: ומה שאמר ושממו עליה אויביכם, היא בשורה טובה, מבשרת בכל הגלויות, שאין ארצנו מקבלת את אויבינו. וגם זו ראייה גדולה והבטחה לנו, כי לא תמצא בכל הישוב, ארץ אשר היא טובה ורחבה, ואשר היתה נושבת מעולם, והיא חרבה כמוה. כי מאז יצאנו ממנה, לא קבלה אומה ולשון, וכולם משתדלים להושיבה ואין לאל ידם.

הרמב"ן נוכח לדעת אמיתות נבואה זו במו עיניו. לפני כשבע מאות שנה כשעלה הרמב"ן ארצה לחדש את הישוב היהודי בארץ, הגיע לשערי ירושלים, וכשראה את החרבן והעזובה הגדולה, נשא תפילה, וכה אמר בין שאר הדברים:

ופרי הארץ לגאון ולתפארת.

ופריה ותבואתה מרובה / ועדין היא זבת חלב ודבש ליושבים בה.

דימיניתך הורתי ליולדת שמת בנה בחיקה,

והחלב בשדיה למכאובים / ותיניק את גורי הכלבים,

ואם כל זה מאסו בך עוגבים / ושממו עליך אויבים,

ובמרחקים יזכרוך, ויתפארו בעיר הקדושה לאמר לנו נתנה למורשה,

וכאשר יבואו אליך, ומצאו כל מחמדי עין / יברחו כמפני אויב, ורודף אין.

ורבה העזובה / בקרב הארץ השמנה והרחבה.

כי הם אינם הגונים לך / וגם את אינך ראויה להם, מהמונם ולא מְהֻמָּהם ולא נֶחֶם בהם⁹.

ותמונה זו של ארץ שוממה המחכה לבניה, לא השתנתה. ומאות שנים אחרי בואו של הרמב"ן לא נתנה הארץ פירות, עד שחזרו בניה לתוכה. וכדברי הגמ' בסנהדרין "בשעה שאתה רואה הרי ישראל נותנים פרים, אין לך קץ מגולה מזה, שנא' "ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבא".

מצוים בידינו עדויות של עולי רגל נוצרים מלפני כמאה שנה, המתארים את העזובה הגדולה שבארץ. "הנוצרים שכבשו את א"י, לא השכילו להחזיק בה, והיא היתה להם לשדה קרב ובית קברות בלבד. המוסלמים שנטלו מהם, גם הם נטשוה. אחר השתלטו עליה הטורקים והעותומנים המצויים בה עד היום. אלה הפכו אותה למדבר שממה, שכמעט ולא ניתן לעוברו ללא פחד. אף הערבים הגרים בה, תושבים ארעיים הם, הנוטים אהליהם בכל מקום מרעה, ומוצאים מקלט בחורבות הערים. בהיותם זרים ולא אדוני הארץ, לא יצרו שום דבר. רוח המדבר שהביאה אותם לשם, יכולה באותה דרך לשאת אותם, מבלי להשאיר כל זכר.

⁷ דברים ל, ג.

⁸ ויקרא כו, לד.

⁹ כתבי הרמב"ן, מוסד הרב קוק, ח"א עמ' תכח.

ה' שנתן את הארץ לעמים כה רבים, לא איפשר לאחד מהם להתישב ולהכות בה שרשים, הוא ללא ספק שמר אותה לבני ישראל, לבניה קשי העורף, אשר ברבות הימים יהיו הזכים והצדיקים, שעליהם נאמר כי ירשו ארץ".

סופר צרפתי סייר בארץ בשנת תרנ"ה, והעלה את רשמיו על הכתב: סיירתי בתקופת האביב בגליל, ומצאתי דומם מתחת לתכריכים עצומים של פרחים וכו', והאזור לא היה אלא מדבר של עשב וכו', כאן כמו במקומות אחרים, כבכל מקום בא"י, שבו ישובים וארמונות לעפר, הכל הפך מדבר קודר של שיחים ועשב וכו', טבריה שהיתה בעבר עיר מנהלית, מקום מרפא ונמל דייגים - אף לא דרך אחת המוליכה אל טבריה זו. אבוי! תרדמה נפלה על ערים עתיקות אלה שבמזרח. הזנחה נוגה מעיקה על כל ארץ הקדש. ועדות של כומר משנת תרל"ד, על שפלת החוף והשרון: רכבנו על פני השפלה שזוהרה בגוון ירוק בהיר של ראשית האביב, וקטפנו מלוא חפנים פרחים רבים מספור וכו' יכולנו להזדהות עם המשוררים והנביאים העבריים, אשר הללו את תפארת השרון. אבל היכן התושבים? שפלה פוריה זו, העשויה לכלכל אוכלוסיה עצומה, שוממה כמעט לחלוטין. שנים שלשה כפרים זעירים עלובים, לא יותר. מצבורים של בקתות חמר, אלה הנציגים היחידים של הערים הרבות והשוקקות חיים שהיו כאן בזמנו. פה ושם נראה ערבי בודד חורש במחרשה שאינה שונה מזו של אבות אבותינו. אלה היו סימני החיים היחידים שמצאנו. מדי יום ביומו למדנו את הלקח שנכפה עלינו כאן, שדברי הנבואה הקדומים נתגשמו בלשונם, "הארץ הנשמה מאין יושב".

העובדה שהדברים נצפו אלפי שנים מראש, מביאה אותנו למסקנה שא"א להבין את דברי ימי ישראל, מבלי לקחת בחשבון את היד הא-להית המובילה את עם ישראל והאנושות בכלל, אל תכליתה. גם מאומות העולם היו שעמדו על הפלא הזה של נצחיות האומה. כך כתב הסופר האמריקאי מרק טווין על פלא השרדותו של העם היהודי: "זה מעלה על דעתנו מעין ערפילית של אבק כוכבים שאבד בנוגהו של שביל החלב. היה זה טבעי איפוא, אילו לא היינו שומעים עליהם אלא לעיתים רחוקות, אבל אנו שומעים עליהם, ושומעים עליהם תמיד, העם היהודי נכבד עלי אדמות לא פחות מכל עם אחר, הוא ערך קרב מפליא בעוה"ז, בכל התקופות הוא נלחם בידיים כפותות מאחורי גבו, והוא רשאי להתגאות בכך, ועלינו לסלוח לו על גאותו זו.

המצרים, הבבלים והפרסים, קמו ומלאו את האדמה בקולות רועשים, בהדר ותפארת, ולאחר מיכן נפלו, הפכו למשהוא מעולם הדמיונות ונגוזו. אחריהם באו היוונים והרומאים, הקימו שאון גדול, וגם הם חלפו - הלכו להם. גם עמים אחרים התעוררו לפתע, הרימו את אבוקתם המאירה לתקופת מה, אבל היא כבתה עד מהרה. וכעת או שהם מצוויים באור בין הערבים, או שנעלמו כלא היו. היהודי ראה את כולם, נצח את כולם, וכעת הנו מה שהיה תמיד. אינו מגלה לא התנוונות, לא מיחושי זקנה, לא תשישות אברים ולא התמעטות כוחותיו. ואף נפשו הערה, הפעילה ובעלת היוזמה, לא נתקהתה. כולם בני תמותה, מחוץ ליהודי. עמי הגבורה חלפו ואינם עוד ורק הוא, היהודי, נשאר. מהו סוד נצחיותו של היהודי?"

"אתם עדי נאום ה' ואני אל", זהו סוד נצחיותו, משום שזהו תפקידו. הנסיון הדתי הסטורי של האומה הישראלית, מעשי ה' המתגלים בכל תולדותיה, הן עדות חיה להתגלות הכח הא-להי הפועל באומה, והם הוכחה למציאות חיה של א-להים בטבע ובהנהגה. "היא המופת היא הראיה, אין צריך עמה ראיה"¹⁰.

¹⁰ כוזרי, מאמר א ט"ו.

כך משמשת האומה הישראלית מכשיר לגילוי של א-להים בעולם. והם בלבד מוכשרים לכך. וכך פירש הרמב"ן את טענתו של משה בבקשתו לסליחה על חטא העגל והמרגלים "למה יאמרו מצרים ברעה הוציאם"¹¹, 'זאמרו הגוים אשר שמעו את שמעך לאמר מבלתי יכולת ה' להביאם אל הארץ' וכי¹² ואף הקב"ה עצמו אומר "אמרתי אפאיהם אשביתה מאנוש זכרם, לולי כעס אויב אגור, פן ינכרו צרימו, פן יאמרו ידינו רמה ולא ה' פעל כל זאת"¹³. וכי ע"ז הרמב"ן: והטעם בטענה זו איננו כרוצה להראות את כוחו בן שונאיו, כי כל הגוים כאין נגדו וכי, אבל השם ברא את האדם בתחתונים, שיכיר בוראו ויודה לשמו, ושם הרשות בידו להרע או להטיב, וכאשר חטאו ברצונם וכפרו בו כולם, לא נשאר רק העם הזה לשמו, ופרסם בהם באותות ובמופתים כי הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים, ונדע בזה לכל העמים. והנה אם ישוב ויאבד זכרם ישכחו העמים את אותותיו ואת מעשיו ולא יסופר בהם עוד וכי, והנה תהיה כוונת הבריאה באדם בטלה לגמרי, שלא ישאר בהם יודע את בוראו, וע"כ ראוי מדין הרצון שהיה בבריאת העולם, שיהי רצון מלפניו להקים לו לעם כל הימים, כי הם הקרובים אליו והיודעים אותו מכל העמים וכי¹⁴.

וכתבו תלמידי המקובלים, שמה שאמר יהושע "יומה תעשה לשמך הגדול", כלומר: אם יכריתו האויבים את שמנו, שלך גדולה משלנו, היינו הצרה שלך גדולה מההצרה שלנו, שאם אין לנו כאן אין אני כאן [והוא לשון סגי נהור על הקב"ה]¹⁵. והרי זה ממש מאמר חז"ל, שאם אין אתם עדי, אין אני כביכול א-להים, וזהו סוד נצחיותו. שמציאותו של העם הכרחית, כיון שהקב"ה קשר בו את כבודו ושמו, "יומה תעשה לשמך הגדול" אם אין לנו כאן.

"ואם יבקש אדם בזה"י לראות מה שהוא דומה לעניינים ההם [כגון התגלות השכינה במעמד הר סיני] יביט בעין האמת עמדנו בין האומות מעת הגלות וסידור עניינינו ביניהם, עם מה שאנו בלתי מסכימים עמהם בסתר ובגלוי וכי' כמו שהבטיחנו יוצרנו ית' - 'זאף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם" וכי, ונאמר לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל, לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם" וכי¹⁶.

וכן כי ר' יעקב מעמדין: ומי העור שאינו רואה קישור עולם התחתון בעליון וכי' ואיך לא יבוש הכופר בהשגחה ויעמוד נכלם מי שיעיין ביחוד עניינינו ומעמדנו בעולם, אנחנו האומה הגולה, הפזורה, אחר כל מה שעבר עלינו מהצרות והתמורות אלפים מהשנים, ואין אומה בעולם נרדפת כמונו. מה רבים היו צרינו, מה עצמו נשאו ראש הקמים עלינו מנעורינו להשמידנו לעקרנו לשרשנו, מפני השנאה שסיבתה הקנאה, רבת צררונו גם לא יכלו לנו לאבדנו ולכלותנו. כל האומות הקדומות העצומות אבד זכרם, בטל סברם, סר צלם, ואנו הדבקים בה' כולנו חיים היום לא נפקד ממנו בכל תוקף אריכות גלותינו אפילו אות וניקוד א' מהתורה שבכתב, וכל דברי חכמים קיימים, לא יטה לארץ מנלם, לא שלט בהם יד הזמן ולא כלם, מה יענה בזה פילוסוף חריף, היד המקרה עשתה על כל אלה. חי נפשי כי בהתבונני בנפלאות אלה, גדלו אצלי

¹¹ שמות לד, יא.

¹² במדבר יד, טו.

¹³ דברים לד, כו.

¹⁴ שם.

¹⁵ עיין רמב"ן שמות כט, מו; ובהערות הרב שוועל שם.

¹⁶ חובת הלבבות, שער הבחינה.

יותר מכל ניסים ונפלאות שעשה השי"ת לאבותינו במצרים ובמדבר ובא"י, וכל מה שארך הגלות יותר נתאמת הנס יותר ונדע מעשה תוקפו וגבורתו בשגם כל הנביאים כבר ראו עומקו והתאונו על אריכות הנפלא בטרם היותו, והנה לא נפל מכל דבריהם ארצה. איה איפוא פי המכחיש כלה כעשן וכענן, הלא יתבונן וכליותיו ישתונן כי א-להי עולם ה' וכו'¹⁷.

ד. גוי גדול

העדות שמעיד עם ישראל על א-להים, איננו רק ע"י קורותיו, נצחיותו וגורלו, אלא בעיקר ע"י יעודו, אורח חייו והגשמתו בחיי המעשה את הדרך הא-להית, והשפעתו המהפכנית על התרבות האנושית. הפעם הראשונה שהוגדרה אישיותו הלאומית של עם ישראל, היתה בגילוי הראשון אל אברהם אבינו. 'לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך, ואעשך לגוי גדול'¹⁸. ומאליו מובן שאין יחודנו במספר הרב של האוכלוסין. מהי א"כ מעלה זו "גוי גדול". דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר, וכך נאמר במקום אחר "כי מי גוי גדול אשר לו א-להים קרובים אליו, כה' א-להינו בכל קראינו אליו, ומי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים, ככל התורה הזאת אשר אני נותן לפניכם היום"¹⁹. גדולתו של ישראל היא בקרבתו לא-לוהים. אנו קוראים אליו והוא שומע, והוא נותן לנו תורה ואנו מקבלים אותה.

קרבה זו באה לידי ביטוי בעיקר בהליכתנו בדרכיו. "אחרי ה' א-להיכם תלכו ובו תדבקון"²⁰, וכי איך אפשר להדבק בשכינה, והלא אש אוכלה הוא, אלא הוי מהלך אחר מדותיו של הקב"ה. מה הוא מלבש ערומים, אף אתה הלבש ערומים. מה הוא מבקר חולים, אף אתה בקר חולים, מה הוא ניחם אבלים, אף אתה נחם אבלים וכו'²¹.

וזהו שנאמר על אברהם "כי ידעתיו אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו, ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט"²². ההליכה בדרך ה' היא המאפיינת את דרכו של העם היהודי, ומייחדת אותו משאר העמים, לאו דוקא כניעה מפחד, יראה מפני העונש, אלא הזדהות עם המדות הא-לוהיות, ונכונות לסבל עד כדי מסירות נפש. ודבקות זו בדרך ה', למרות כל הנסיונות הקשים, והמאמץ להגשים דרך זו, מחדירה אט אט מוסר א-להי בנפשות העמים. פעמים בהשפעה ישירה, ופעמים בדרך עקיפה. כפי שכתב הרמב"ם: וכל הדברים האלה של ישוע הנוצרי ושל זה הישמעאלי שעמד אחריו, אינן אלא לישר דרך למלך המשיח, ולתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד. שנא' כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד. כיצד כבר נתמלא העולם כולו מדברי המשיח, ומדברי התורה והמצוות, ופשטו דברים אלו באיים רחוקים ובעמים רבים וערלי לב. והם נושאים ונותנים בדברים אלו ובמצוות התורה. אלו

¹⁷ הקדמה לסידור ריש סולם בית אל.

¹⁸ בראשית יב, א.

¹⁹ דברים ד, ז.

²⁰ דברים יג, ה.

²¹ סוטה יד.

²² בראשית יח, יט.

אומרים מצוות אלו אמת היו וכבר בטלו בזמן הזה ולא היו נוהגות לדורות, ואלו אומרים דברים נסתרות יש בהם ואינן כפשוטן, וכבר בא המשיח וגלה נסתריהם. וכשיעמוד המלך המשיח באמת ויצלח וירום וינשא, מיד הם כולן חוזרים ויודעים ששקר נחלו אבותיהם, ושנביאיהם ואבותיהם הטעום²³. אך עד בא המלך המשיח, מתחולל מאבק איתנים בין שתי תרבויות. העולם הגויי ותורת ישראל. האלילות נגד א-להים.

לאחר מלחמת יום הכפורים, הטילו עמי ערב חרם נפט על אירופא כאמצעי לחץ, כדי שיתמכו בעמדותיהם נגד ישראל. עתון אנגלי כתב מאמר נגד ישראל ובו נאמר בין השאר: "לאט לאט הופכת ישראל למטרד".

ועל כך ענה לו בתגובה עתונאי ישראל, וכך כתב: אין לך אמת גדולה מזו, אך יכני הרעם מדוע לאט. ימים רבים לפני שהורידו את הסנדי טיימס מראש הר גבוה בפליט סטריט, פרסמה לשכת העתונות הממשלתית שלנו ספר לבן ובו עשר נקודות, שכל אחת מהן מטרד. לא תרצח, לא תנאף, לא תגנב. כן, מטרד לאשורים, מטרד לבבלים, מטרד למצרים. בימי הביניים היינו מטרד לצארים, לישועים, לאינקויזיטורים, והיום אנו מטרד לקומוניסטים, פאשיסטים, ועריצים מזרחיים.

כל זמן שהנשמה בקרבנו, גינטלמן, מטרד שאין לסלקו²⁴.

דברים אלו קולעים לדברי חז"ל במדרש, על הפסוק "ה' מסיני בא וזרח משעיר למו, הופיע מהר פארן"²⁵ וגו', שאלו חז"ל: מאי בעי בשעיר ומאי בעי בפארן. והשיבו: מלמד שהחזיר הקב"ה התורה על כל העולם, ולא רצו לקבלה, עד שבאו ישראל וקבלוה. וכך תיארו זאת חז"ל: מלמד שהחזיר הקב"ה את התורה לבני עשו, ואמר להם: רוצים אתם לקבל את התורה. אמרו לו מאי כתיב בה. א"ל לא תרצח. אמרו לו, כל ברכותיו של אותו האיש "על חרבך תחיה", אין אנו רוצים לקבלה. אמר לבני ישמעאל: רוצים אתם לקבל התורה. א"ל מאי כתיב בה, א"ל לא תגנב. א"ל כל ברכותיו של אותו איש "והוא יהיה פרא אדם, ידו בכל ויד כל בוי" אין אנו רוצים לקבלה. הלך אצל בני עמון ומואב וכו', א"ל מאי כתיב בה, א"ל לא תנאף. א"ל עצמה של ערוה להם היא, שנאמר ותהרין שתי בנות לוט מאביהן. לא היתה אומה מאומה"ע שלא הלך ודבר ודפק על פתחיהם וכו'²⁶.

מאמר זה טעון בירור.

א. מדוע ענה הקב"ה לכל אומה בדבר שהיה ידוע וברור מראש שלא יקבלו. הרי אפשר שאילו היה אומר לבני עשו שכתוב בה לא תנאף, היו מקבלים.

ב. מהו זה שאמרו חז"ל שישראל אמרו נעשה ונשמע וקבלוה. והרי חז"ל אמרו שכפה עליהם הר כגיגית שנא' ויתיצבו בתחתית ההר²⁷.

ג. מדוע לא כפה הר כגיגית גם על אומה"ע, שאילו עשה כן אפשר שהיו מקבלים בדומה לישראל שקבלו אחר שכפה ההר.

²³ רמב"ם פי"א מהל' מלכים ה"ד. פיסקא זו אינה מצויה ברוב ספרי הרמב"ם משום השמטת הצנזורה.

²⁴ בנימין גלאי, מעריב.

²⁵ דברים לג, ב.

²⁶ ראה ע"ז ב, ע"ב.

²⁷ שבת פח, ע"א.

ד. מה פשר הסיפור הזה שהקב"ה הולך ומחפש קונה לסחורתו.

אלא שיש להבין את הטרמינולוגיה של חז"ל, ובאמת לא היה ארוע כזה במציאות שהקב"ה מנסה לשכנע אומות לקבל התורה, אלא שחז"ל באו להצביע על חוסר ההתאמה הנפשית שיש לאומה"ע ביחס לתורה, ולעומתם, נפשם של ישראל מתאימה לתורה, עד כי חייהם אינם חיים בלעדיה, וזו המשמעות שכפה הר כגיגית.

וכך מפרש המהר"ל בכמה מקומות. "שלפי מעלת נפשם הם מוכנים אל הפעולות הא-להיות, והם ביחוד להם. אבל עכו"ם, מצד חסרונם ופחיתותם אינם ראויים לפעולות הא-לוהיות שהם המצות. וזהו שהיה מחזיר התורה על כל אומה ולשון, ועצם נפשם ממאן לקבל הפעולות הא-להיות, כי אם ישראל היו מוכנים לתורה מצד מעלת נפשם". "כי לא בלבד שהם אינם מוכנים לתורה שהם פעולות א-לוהיות, אבל יש להם הכנה היפך זה"²⁸.

ה. מוסר אדוניים ומוסר עבדים

בספר אורות מרחיב הרב קוק בענין השנאה לישראל. כמשל, הוא מקדים, שאצל בעה"ח ניכרת מאוד פעולות הטבע, הדואג לשמירת אותו המין, וע"כ מפותחים מאוד האינסטינקטים של בעה"ח, וכל בע"ח היוצא לאויר העולם, כבר מצויד בקטנותו ביכולת טבעית להגן על עצמו ולהשמר מפני מזיקים אפשריים. לעומת זאת, האדם שהוא בר דעת, אין האינסטינקטים מפותחים אצלו כראוי, וע"כ אינו יודע להשמר מפני מזיקים עד שרוחש די נסיון ושכלו מתפתח.

אמנם החברה והצבור, הם מוגנים יותר ע"י כשרונות טבעיים, כמו אצל בע"ח יחידים. וע"כ ביחסים שבין עם לעם ודת לדת, ניכרת יותר פעולת ההכרה הפנימית, האינסטינקטיבית. ומכאן עובר הרב זצ"ל לענין היחודי שאנו עוסקים בו, השנאה כלפי העם היהודי.

"האלילות הרגישה בישראל, ביהדות, את אויבתה היותר גדולה, את הכח אשר לפי מדת הגלותו יצר לה העולם, ותצא שנהא אינסטינקטיבית עזה לישראל מכל הגוים וכו'.

וכן הדבר הולך בכל השדרות ובכל המצבים. מלחמת הקיום עושה את דרכה כבעולם החמרי גם בעולם הרוחני, בעולם הדעות והרעיונות. בכל תוקף והכרה פנימית, מלמדת היא קיבוצים רבים, המון בלתי מלומד, לעמוד על נפשם בבחינתם הרוחנית, כשם שהיא מלמדת את התורה הזאת את פרטי בעה"ח, ואת הקיבוצים האנושיים בבחינתם החמרית. רק אחרי אשר הנטיות הללו יוצאות אל החיים ומחוללות מעשים כבירים, באים פילוסופים, חוקרי נפש וטבע העמים, ומגלים את חכמתה של ההכרה האינסטינקטיבית אשר הקדים ההמון, ההולך אחר רגשותיו, לדעתה, ולפלט על פיה את נתיב חייו"²⁹.

מתרחשת כאן מלחמת קיום. אומה"ע מבינות שכל שתפשו תורת ישראל, יצר להם. אנו מהוים עבורם מטרד. מציאותם של ישראל מגלה את האמת הא-להית, שבסתר לבם הם מכירים בה, אך תכונת נפשם אינה מאפשרת לחיות עפ"י קנה מדה זה. וע"כ הם מכריזים מלחמת חרמה נגד אותה אומה שמאלצת אותם לחיות שלא עפ"י תכונותיהם הפראיות.

²⁸ תפארת ישראל פ"א; גבורות ה' פרק ע"ב; נצח ישראל פרק י"א.

²⁹ אורות התחיה פ"ב.

"הכבישה המוסרית שעל פי התרבות החולונית, ששלטה הרבה על העמים, העיקה על לבם, והרבה מדות רעות, רעות, חליים וקצפונות, נצברו במעמקי נשמותיהם. והם יוצאים מחרצובותיהם על ידי המלחמות רבות הדמים וגדולות האכזריות, הנאותות יותר לטבעם הבלתי מזוקק עדין כעת"³⁰.

עם ישראל אינו רק מטיף לצדקה ומשפט, לחיים מוסריים יותר, לחיבור החיים המעשיים עם האידיאלים הא-להיים. הוא חי חיים א-להיים ומגשים אותם. הוא מראה לעולם בפועל שדבר כזה אפשרי. וזו הקנאה הגדולה והשנאה כלפיהם. "כרוניקה של העיר שטרסבורג מהמאה הי"ד, המתארת את טבח היהודים בעת המגפה השחורה, אינה מצמצמת את הסברת הטבח בשמועות שהיהודים הרעילו את הבארות, אלא מוסיפה: "היהודים הרגו את התושבים במתנות הצדקה שנהגו לתת לעניי הנוצרים"³¹.

וכך כותב הרמב"ם באגרת תימן: "דעו, שזאת היא תורת ה' האמיתית שנתנה לנו ע"י אדון כל הנביאים ראשונים ואחרונים, שבתורה הזאת הבדילו הבורא משאר בני העולם וכו', ומפני שיחד אותו הבורא במצוותיו ובחוקותיו, והתבארה מעלתו על זולתו בכללותו ובמשפטיו, שנא' ומי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים, קנאונו עובדי ע"ז כולם על דתנו קנאה גדולה, וילחצו מלכיהם בשבילה, לערער עלינו שטנה ואיבה, ורצונם להלחם בה', ולעשות מריבה עמו, וא-להים הוא ומי ירב לו?"³²

וכיון שאי אפשר להלחם בא-להים, מופנית המלחמה כנגד אותו עם המייצג את א-להים. הצידוק שניתן לשנאה זו היא, שתיאוריית המוסר שהחזירו היהודים באנושות, והיא אכן מתפשטת בעמים במשך השנים, היא מנוגדת לטבע העמים, ומאלצת את האדם להתנהג באופן לא טבעי, כדי להתאים עצמו למוסר היהודי.

אחד הפילוסופים שהסביר את היחס השלילי שקיים כלפי היהודים, היה הפילוסוף הגרמני פרידריך נייטשה, שהנאצים ניצלו את הגותו להסברת תכניתם השטנית נגד היהודים. "ניטשה הוא הביטוי הכי עז והכי עקבי לתרבותה האי-אלהית והאי מוסרית של גרמניה, של אירופא החדשה".

לדבריו, יסוד המוסר הוא שאיפת האדם להתגלמות רצון החיים שלו. האינסטינקט הבריא של כל בעה"ח, כולל האדם, הוא להגביר את כוחות החיים הטבעיים שלו על יצורים אחרים. זו היא מלחמה תמידית בין הנבראים, בין חיה לחיה, אדם לאדם, עם ועם, מדינה ומדינה. חק טבעי של מלחמה על שלטון וכיבוש. וחק זה הוא אמת המדה המוסרית היחידה. אולם האנושות סרה מהדרך הטבעית הזאת, והעמידה לה אלילים בשם רחמים, חמלה, מצפון ומוסר. וכל אלה מתנגדים לחוקים הטבעיים. איך קרה הדבר הזה, ואיך השתלט המוסר ה"אי מוסרי" הזה על עמי אירופא הצעירים, החסונים בעלי האינסטינקטים הבריאים? העבדים הם שהטילו עלינו מעמסה זו.

שתי תורות מוסריות. מוסר האדונים האריסטוקרטים, הכובשים והמושלים, וכנגד מוסר העבדים, ההמון, העדר והאספסוף.

כל התרבויות הגדולות, החל מציויליזציה המצרית - האשורית, עד היונית הרומית, נולדו ע"י האדונים המנצחים, דרך ניצולם של העמים הנכבשים, המשועבדים, העבדים. האדונים דורסים את העבדים, מתייחסים אליהם בזלזול ובזו. זאת היא תורת האדם העליון.

³⁰ אורות עמ' טו.

³¹ בן ציון דינור, זכור עמ' 42.

³² אגרות הרמב"ם, מוסד הרב קוק, עמ' קיד.

לעומת זאת מוסר העבדים הוא תוצאה מנצחון הגבור על החלש, גאות השלטון וסערת החיים שלהם היא בעיניהם ברבריות ואכזריות. מוסר העבדים הוא מוסר העדר המתגונן נגד הגבור הכובש, וע"כ הוא מטיף לרגשות של אחוה, סולידריות ואהבת הזולת.

מוסר העבדים הוא אבן נגף בשכלולו הגזעי של המין האנושי, ואת המוסר הזה הטיל על האנושיות העם היהודי. דורות על דורות ארכה המלחמה שבין רומא, ערש גזע הכובשים - האדונים, ובין יהודה, מולדת מוסר היהודים ויהודה נצחה. על אירופא להתנער ולהשתחרר מכבלי המוסר היהודי, ולשוב אל המוסר האילי הבריאה של רומא העתיקה. זאת היתה הכרזתו הגדולה של ניטשה³³.

כמובן, שתיאוריה זו אין לה כל בסיס. היהדות הביאה לעולם את "מוסר העבדים" הזה, שעה שהיתה בשיא כוחה, במעמד של אדונים. "אז נבהלו אלופי אדום, אילי מואב יאחזמו רעד, נמוגו כל יושבי כנען. תפול עליהם אימתה ופחד"³⁴. וכך אמרה רחב לשני המרגלים, "ידעתי כי נתן ה' לכם את הארץ, וכי נפלה אימתכם עלינו, וכי נמוגו כל יושבי הארץ מפניכם, כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף מפניכם בצאתכם ממצרים, ואשר עשיתם לשני מלכי האמורי אשר בעבר הירדן וכו', ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם. כי ה' א-להיכם הוא א-להים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת"³⁵.

אומה כזאת איננה זקוקה למוסר עבדים כדי להתגונן מפני אדוניהם. אלא שנוח להם לאומה"ע להצדיק את מוסריותם של היהודים, ואי המוסריות שלהם, בטענה זו.

כומר פרוטסטנטי אמר פעם לידיד יהודי, אחרי מלחמת ששת הימים:

"מדה של אי רצון כלפי היהודים גורמת הידיעה הנושנה, שהם מוכשרים למעלה מן הממוצע. רבים מצאו פצוי נפשי לתחושה מרגיזה זו בכך שהיהודים הם חלשים, ושחולשתם היא המדרבנת את כשרונותיהם ומסבירה את הומניותם. אחרי הקמת ישראל גילו, שהיהודים לא רק מוכשרים אלא גם חזקים, בלא שחדלו להיות מוכשרים וכו', עכשיו אתם באים ומוכיחים שכוחכם אינו פוגע ברמתכם המוסרית, כלומר, שהמדינה היהודית מוכשרת לנהוג כלפי אויבים, בדרך שמדינה נוצרית אינה מוכשרת, אם נכון הדבר, יש בכך ערעור על הנצרות כחזיון ציוליאטורי"³⁶.

הטענות נגד מוסר היהודות, שהוא דבר בלתי נסבל, אינם דבר חדש, וכבר היה לעולמים בעולם העתיק. בספר אחי גבורי התהלה, שהוא סיפור הסטורי על מרד החשמונאים, מסופר על אגרת של סנטור רומאי שנשלח ע"י הסנט ברומא לארץ ישראל במטרה לברר, האם יהודה ראויה להיות בת ברית של רומא. הסנטור מבטא בתשובתו את הבוז והזלזול שהוא רוחש ליהודים, על שהם "שטופים בקריאה, בהטפה ובפלפול, אשר מעולם לא תתכן בה דת של בני תרבות מורמים מעם". וכל זאת משום שיש להם חוקים תפלים וחסרי טעם, כגון המצוה לשבות ביום השביעי, לשחרר עבדים אחר שש שנות עבדות, ובכלל, על מיעוט העבדים המצויים בה. שברומא יש עשרים ושלושה עבדים על כל אזרח בן חורין, ואילו ביהודה, נהפוך הוא, עבד אחד על כל עשרים ושלושה בני חורין. ומסקנתו היא "כי שאלת היהודים אינה מכשלה מקומית בלבד". וכך הוא מסיים את אגרתו.

³³ ראה על כך בהרחבה במאמרו של הרב שמחה בונם אורבאך, 'בצרון' חשוך וכסלו תש"ה.

³⁴ שמות טו, טו.

³⁵ יהושע ב, ט.

³⁶ אליעזר ליבנה, ישראל במשבר הציוליאטי, עמ' 88.

"היהודים לעולם אין ליתן אמון בהם. ולא יגשר גשר של הבנה ביניהם לבין המערב. כל המושכלות אצלנו על חירות האדם וכבודו זרים להם וכו' היהודים בעצם הוויתם סכנה הם לרומא, שכן מערערים הם על עיקר העיקרים של תרבות המערב, על בית עבדים חפשי וכו', אפילו הם מועטים, אפילו הם מסתפקים בארצם הזעירה, חלילה לנו מהסיח דעתנו מסכנתם, צר העולם מהכיל את רומא ואת יהודה גם יחד".³⁷

ו. המלחמה על ה' ועל משיחו

התחושה הזאת, שישראל מייצגת מוסר א-להי מנוגד כ"כ למוסר הטבעי, היא העומדת בבסיס ההתנגדות והמאבק ביהדות. היא רוחשת מתחת לסף ההכרה, והאינסטינקט הבריא של העמים מניע אותם לצאת למלחמת מגן נגד היהדות.

אך בדורנו הפך מה שהיה עד עתה הכרה פנימית ואינסטינקטיבית, לאידיאולוגיה שיטתית. והיטלר היה זה שפרץ את המחסום והסביר זאת קבל עם ועדה.

סופר גרמני, הרמן ראושינינג, שהיה אחד מעוזריו הראשונים, ושנטש אותו לאחר שנוכח לדעת על תוכניותיו השטניות, פרסם ספר בשם שיחותי עם היטלר, ובו פרש את השקפותיו של האיש, כפי שהובררו לו לאחר שיחות מרובות עמו. הספר גרם לתדהמה וסערה בדעת הקהל, והשפיע בזה רבות על גיוס דעת הקהל נגד הסכנה הנאצית. "אם היטלר ינצח - הזהיר - דומני, אין איש אשר ישער לעצמו אף בצורה כל שהיא, את דמות המהפכה העולמית שתתחולל אז. אז יקרה דבר אשר לא היה כמוהו בתולדות המין האנושי. כל יסודות הסדר במלא תבל יהרסו".

היטלר התכוין למהפכה עולמית, אך המטרה היתה בעיקר השמדת היהודים. משום שסבר שהם האשמים העיקריים בסדר הישן. "בשביל עמנו הרי זו ברירה מכרעת, אם יחזיקו באמונת הנצרות - היהודית ובמוסר הרחמים הרכיך שלה, או באמונה חזקה, אמונת גבורים באלוהים אשר בטבע, באלוהים אשר בקרבנו, אשר בגורלנו ובדמנו".

"חייב אדם לרחוש אי אמון כלפי הרוח והמצפון, ולתת אמון באינסטינקטים שלו". "ההשגחה יעדה אותו להיות משחררה הגדול ביותר של האנושות. אני משחרר את האנשים מכבלי הרוח, אשר נהפך למטרה בפני עצמה. מן העינויים הנאלחים והמשפילים של חזון שוא המכונה מצפון ומוסר".

אילולי היהודי, יכול היה האדם לחיות באופן טבעי, כשאר בעלי החיים. מעתה צריך האדם לחשב דרכיו לפני כל פעולה שעושה. האם זו מותרת או אסורה. והיה אם היא אסורה, והאדם נמנע מלעשותה, הרי חמס מנפשו הנאה זו. ואם יעשה בניגוד למוסר, הרי יגרום לעצמו נקיפות מצפון. את היסורים הנפשיים האלה, שנגרמו ע"י מוסר היהדות, יש להפסיק, ע"י הכחדתם של היהודים מן העולם.

"ישראל, העם ההסטורי של אלהי הרוח, מוכרח ממילא לרחוש בלבו איבה עמוקה כתהום אל העם הגרמני. עם הבחירה החדש, העובד לאלהי הטבע, לבעל החדש. לא יכול להיות שלום בין שני האלים האלה. שני עולמות עומדים זה מול זה. איש האלוהים ואיש השטן. היהודי הוא יריב האנושי, אויב האנושי, היהודי הוא בריאת אל אחר, אין זה כי צמח משרש אחר של גזע האדם. האריי והיהודי - אם אעמיד אותם זה מול זה, ואקרא שם לאחד, עלי לקרא לאחר בשם אחר.

³⁷ נחמה ליבוביץ, עיונים לספר שמות, עמ' 13.

וכך הסביר היטלר לראשונינג את תכלית המלחמה שיוזם: ראה תראה כיצד נצליח בכח המלחמה בלבד, להפוך במשך זמן קצר בלבד, בכל העולם את כל המושגים והערכים של האדם. ואולם אין להסתפק בכך. הרי זו רק ההתחלה למלחמתי על השלטון בעולם. מלחמה ללא רחמים, כי המלחמה על השלטון בעולם נערכת רק בינינו, בין שתי המחנות בלבד, מלחמת הגרמנים ביהודים. כל השאר אינו אלא מראית עין כוזבת. גם לו גרשנו את היהודי מגרמניה, הרי הוא מוסיף להיות אויבנו בכל העולם.

אנו עומדים על סף מהפכה כבירה במושגי המוסר ובתפיסתו הרוחנית של האדם. הדברים נאמרו בהמון, בצווחות, נאומים חוצבי להבות, נדפסו ופורסמו ברחבי העולם באופן גלוי, אך לא הם גרמו לטירוף ששטף את גרמניה, ואח"כ את אירופה כולה. הם רק גילו את ההכרה האינסטינקטיבית שקננה אצל ההמון ההולך אחר רגשותיו, אלא שלא יודע להגדירה. והשנאה איננה מפנית רק כלפי היהודים הזרים, השונים, האדוקים במצוות תורתם, "אפילו אותו יהודי אשר בגד באבותיו, כלום לא הוא שימש תמיד ובכל מקום שליחו של הרוח, הנוטל גדולה לעצמו". "ואף כל הנצרות השנואה הזאת, על אמונתה המשיחית, תורת המוסר שלה, רגש המצפון ומושג החטא, כלום לא מן היהדות היא נובעת?"

המלחמה היא איפוא, לא נגד האנשים. אלא נגד רוח היהדות, שהיא מפעמת גם בלב היהודים שכבר נדמה להם שאין להם קשר עם יהדות. "אנו באים לקצה דרך תוהו של האנושיות. לוחות הר סיני אבד ערכם. המצפון אך המצאה יהודית הנהו. כמוה כברית המילה, הטלת מוס באדם"³⁸.

מעתה שבים אנו למה שפתחנו, "ואתם עדי נאום ה' ואני אל", אם אתם עדי אני א-להים ואם אין אתם עדי כביכול אינני א-להים. השנאה לבורא עולם עוברת דרך עם עולם, משום שאנו המפתח לכניסתו של א-להים לפלטרין שלו. אם אנו לא נהיה, אף הוא לא יהיה בעולם.

"אליך נשאתי את עיני היושבי בשמים" - "אלמלא אני, לא היית יושב בשמים"³⁹. וכך אמרו במדרש: "וברוב גאונך תהרוס קמידך" - "הרבית להתגאות נגד שקם כנגדך, ומי הוא שקמו כנגדך? הם שקמו נגד בניך". תהרוס קמינו אין כתיב כאן אלא "תהרוס קמידך", מגיד שכל מי שקם כנגד ישראל, כאילו קם נגד הקב"ה. שניא "כי הנה אויבך יהמיון ומשנאיך נשאו ראש"⁴⁰.

ושם נאמר בהמשך הפרק⁴¹, "על עמך יערימו סוד ויתיעצו על צפונך, אמרו לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד. כי נועצו לב יחדו עליך ברית יכרותו".

ואמרו ע"ז במדרש: כל זמן שישראל קיימים, הוא נקרא א-להי ישראל. ואם נעקר ישראל, א-להי מי נקרא?⁴²

וכך מתאר משורר התהילים בתחילת הספר את היחס לישראל: למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק, יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד - על ה' ועל משיחו. ננתקה את מוסרותינו ונשליכה ממנו עבותימו"⁴³. ואמרו ע"ז במדרש⁴⁴: אמר דוד: רבון העולם כך תעלה לפניך שאילו היו יכולים לקצוץ

³⁸ שיחות עם היטלר, עמ' 193-205.

³⁹ ספרי לג, ה.

⁴⁰ שמות טו, ז; מכילתא.

⁴¹ תהלים פג.

⁴² ילקוט שמעוני שם.

⁴³ תהלים ב.

⁴⁴ שמות רבה נא, ה.

ארזים לעשות סולמות, עולין היו למעלה. מנין, כמו שכתוב: "יודע כמביא למעלה בסבך עץ קרדומות"⁴⁵. אלא שאינם יכולים, ומניחין אותך ובאין עלינו, כמו שכתוב "חשבו מזימה בל יוכלו"⁴⁶, ובאים עלינו שנאמר "א-להים באו גויים בנחלתך"⁴⁷.

וזהו שכתב הרמב"ם שהזכרנו לעיל "ורצונם להלחם עם ה' ולעשות מריבה עמו, וא-להים הוא ומי ירב לו"⁴⁸.

וכך כתב הרמב"ן על הפסוק "אשיב נקם לצרי ולמשנאי אשלם"⁴⁹. והטעם כי הם עשו כל הרעות עמנו לשנאתו של הקב"ה, כי לא ישנאו את ישראל בעבור שעשו ע"ג כהם, רק בעבור שלא יעשו כמעשיהם. ויעבדו את הקב"ה וישמרו מצוותיו ולא יתחננו בהם, ולא יאכלו מזבחייהם, ויבזו ע"ג שלהם ויבערו אותה ממקומותיהם, וכענין שאמרו כי עליך הורגנו כל היום, אם כן לשנאתו של הקב"ה יעשו בנו כל הרעות האלה, והם צריו ומשנאיו, ועליו להנקם מהם.

לאחר כשלונו של היטלר, קמו לו יורשים רבים. הטיעון הפעם הוא דוקא אי מוסריותם של היהודים. מלבד שנאת המוסלמים, חברו יחד טרוריסטים רבים ברחבי העולם במלחמתם נגד מדינת ישראל המייצגת כיום את מדינת היהודים. גם האו"ם משתף פעולה. אין עוד מדינה אחת העולם, ששמה וענינה עלה כ"כ הרבה פעמים לדיון בעצרת האו"ם ובמועצת הבטחון. ואין מדינה שזכתה ליותר גינויים מאשר מדינת ישראל. המגמה היא שוב התגוננות מפני המוסריות היהודית, אלא שהפעם בדרך שונה. בנסיגות להוכיח שישראל המטיפה למוסריות, היא עצמה שותפה לפשעים.

לפני שנים אחדות, כשהצביעו רוב חברות האו"ם על ההחלטה שהציונות היא תנועה גזענית, כתב עורך עתון אנגלי בשם פול ג'ונסון, שהאו"ם נעשה אחד המוסדות המושחתים ביותר, בתולדות מוסדות האדם. הוא הצביע במאמרו על התופעה, שארועים שלא זוכים לכל התייחסות בעמים אחרים, זוכים לגינויים חריפים כשהם מתרחשים בישראל:

"לדוגמא נזכיר רק את עירק, שזה עתה סיימה רצח וגירוש של יותר משלש מאות אלף כורדים מטעמים גזעניים טהורים.

כמה ממדינות אלו שונאות ישראל שנאה היוצאת מן הלב שכן ישראל היא מדינה דמוקרטית אדיאליסטית, הקרובה ביותר למדינה סוציאליסטית חפשית בעולם כולו. עמה וממשלתה מכבדים כבוד עמוק חיי אדם, ועל אף כל מעשי ההתגרות שאפשר להעלותם בדעת, סרבו במשך יותר מעשרים וחמש שנים להוציא להורג אפי' טרוריסט אחד שנפל לידיהם.

ישראל היא גם מדינה שיש לה תרבות עתיקה, אך מלאת חיים וטכנולוגיה משגשגת. הסגולות הלאומיות שרכשה לה ישראל בתקופת קיומה הקצרה, מהוות גינוי בלתי פוסק לרוב המדינות החדשות, שנציגיהן פוסעים כטווסים במסדרונות בנין האו"ם.

⁴⁵ תהלים עד, ה.

⁴⁶ שם כא, יב.

⁴⁷ שם עט, א.

⁴⁸ לעיל הערה 32.

⁴⁹ דברים לד, מא.

משום כך מקנאים בישראל, שונאים אותה ועושים מאמצים להחריבה. השמדתה של ישראל היא מכבר המטרה הראשונה במעלה של הטרור הבין לאומי. החישוב הוא כי אם יצליח הטרור לשבור את ישראל, כי אז יחשפו יתר מדינות התרבות להסתערות שלו".

מענינת ביותר היא השקפתו של אדם משכיל מאומות העולם, שהגיע למסקנה שמדינת ישראל היא השומרת על תרבות המערב. סילוקה של ישראל ישמיט את הבסיס למוסריות של העולם, ויאפשר למוסר האדונים להשתלט על תרבות העולם.

ז. מה יהיה?

ההשקפה הזאת מביאה לידי תחזית פסימית ביותר, בדבר האפשרות של סיום מצב השנאה בינינו לבין אומה"ע. שהרי דור הולך ודור בא, והשנאה לעולם עומדת. אלא שלבורא עולם יש תכנית, והיא הוצגה בפנינו בתורה ובנביאים, ודבר אחד מדבריהם לא ישוב ריקם, ואנו נמצאים עתה בעיצומו של התהליך, ויש מן הענין לדעת ולהבין את תכליתו ומגמתו.

"כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים"⁵⁰ וכו'. ברכה כפולה נאמרה לאברהם בסוף נסיון העקדה. והיא פורטה בהמשך הנבואה שם.

א. רבי הזרע. "ויירש זרעך את שער שונאיו". זהו החזון שהצגנו בתחילת דברינו. קיומו הנצחי והבטוח של העם היהודי. אלא שכל בר דעת מבין שלא זו היא מגמתם של ישראל - להלחם, לנצח ולשרוד. וכאן באה הברכה השניה.

ב. "והתברכו בזרעך כל גויי הארץ". משמעות הדבר, שבסוף התהליך יבינו אומה"ע, שלא זו בלבד שאין ישראל גורם לשנאה, אלא שהם מקור לברכה. וכפי שנאמר בהתגלות הראשונה לאברהם, "ונברכו בך כל משפחות האדמה"⁵¹. הביטוי נברכו, אינו רק לשון ברכה, אלא גם מלשון הברכה, כענף המתחבר אל מקורו, אל השרש, וצומח אח"כ כאילן. כך יתחברו אומה"ע אל ישראל וינקו מהם.

והרי זהו החזון הנפלא של אחרית הימים שנתנבאו עליו נביאי ישראל. "והיה באחרית הימים, נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים, ונשא מגבעות, ונהרו אליו כל הגוים, והלכו עמים רבים ואמרו, לכו ונעלה אל הר ה' אל בית א-להי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו, כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים"⁵².

וכך חזר הדבר ונשנה ליצחק. "והרביתי את זרעך ככוכבי השמים, ונתתי לזרעך את כל הארצות האל, והתברכו בזרעך כל גויי הארץ"⁵³.

וביתר פירוט בחלומו של יעקב, שעה שהוא יורד לגלות. ושם נאמרו לו כל המוטיבים המאפיינים את ישראל, גורלו, קיומו הנצחי, הקשר לארצו וייעודו.

⁵⁰ בראשית כב, יז.

⁵¹ שם יב, ד.

⁵² ישעיהו ב, ב.

⁵³ בראשית כו, ד.

"והיה זרעך כעפר הארץ, ופרצת ימה וקדמה צפונה ונגבה, ונברכו בך כל משפחות האדמה ובזרעך"⁵⁴, אלא שכאן התווסף ליעקב גם הגדרת אופיו של העם ומהותו. "ויחלום והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, והנה מלאכי א-להים עולים ויורדים בו"⁵⁵.

כאן גילו ליעקב סוד גדלותו, "גוי גדול", שיש לו א-להים קרובים אליו בכל קראינו אליו, וגוי גדול שיש לו חוקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת. וזהו פשרו של הסולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, והוא מחבר בין שמים וארץ, ויש בו תנועה זו סטרית של עליה וירידה. ואמרו במדרש⁵⁶, עולים ויורדים בו - בסולם, בו - ביעקב. ושתי הדרשות אמת, שהרי דמותו של יעקב חקוקה בכסא הכבוד, והוא שוכב בתחתית הסולם, והוא עצמו מחבר שמים וארץ.

"והנה ה' נצב עליו", ושוב דרשו: עליו - על יעקב, עליו על הסולם. ועוד אמרו: סלם - זה סיני. "אותיות דדין הוא אותיות דדין"⁵⁷.

ואף ההבטחה על גורלו ונצחיותו נאמרה כאן. "והנה אנכי עמך, ושמרתיך בכל אשר תלך, והשיבותיך אל האדמה הזאת". עם רדתו לגלות הארוכה בבית לבן, הובטח לו שישוב לאדמת הקדש, "כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך"⁵⁸.

ולאחר שנים של גלות קשה, חוזר יעקב ארצה, ומעשה אבות סימן לבנים.

"ויותר יעקב לבדו, ויאבק איש עמו עד עלות השחר"⁵⁹. כאן מופיעה הגלות הארוכה בצורה מיניאטורית. יעקב נאבק עם שרו של עשו כל הלילה הארוך של הגלות. ומחזיק מעמד. "וירא כי לא יכול לו"⁶⁰. אמנם הגוי מצליח לפגוע ביעקב, אך לא להפילו. הרגל מסמלת את הצד החמרי והכלכלי של האדם. הוא המעמיד אותו על הקרקע, ואלו הם נכסיו וקניניו של האדם. גיד הנשה הוא המקשר בין הרגל לגוף, והוא המאפשר את יכולת העמידה של האדם. "הווה אומר, במשך כל אותו מאבק לילי, השתדל יריבו של יעקב להשמיט את הקרקע מתחת לרגליו, לשלול ממנו את אפשרות הקיום בארץ. דבר זה לא עלה בידו. אך הוא הצליח להחליש את כוחו החמרי, והוא מנע בעדו מלהשתמש בסגולותיו וכוחותיו הטבעיים להליכה מאוששת בארץ"⁶¹.

"על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה"⁶². במשך כל אותו מאבק, לא יכול שרו של עשו לנצח ולהפיל את יעקב, אך עלה בידו לנתק את גידיו, ולמנוע בעדו מלהשתמש בכוחותיו החמריים. כך יצעד יעקב בדרכו בהסטוריה, כצולע, בלי יכולת לעמוד על שתי רגליו, ללא עמידה והליכה מאוששת. וחוסר מעמד זה הנו תנאי הכרחי לפקוח עיניו של עשו. אילו עמד גם יעקב בראש ארבע מאות אנשיו, הרי עמידתו הבלתי מנוצחת לא יכלה להיות לאצבע א-להים בהסטוריה. "על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה". מידי הסבם לאכול, תתיצב האזהרה מתוך ספר מסעות חייהם, לוותר מרצון על הגיד הזה,

⁵⁴ שם כח, יד.

⁵⁵ שם כח, יב.

⁵⁶ בראשית רבה סח.

⁵⁷ שם.

⁵⁸ בראשית כח, טו.

⁵⁹ שם לב, כה.

⁶⁰ שם, כו.

⁶¹ פירוש הרב הירש שם.

⁶² שם, לב; ובפירוש הרב הירש שם.

ולוותר על כחם הנמסר ביד עשו. אל יתלו בו את קיומם. אל יראו עצמם מופקרים, חסרי בטחון בחליפות העיתים, מתוך שאינם חגורים בחרבות כעשו. ואף צעדיהם בארץ אינם מאוששים. כוחו של יעקב תלוי בכוחות אחרים, נעלים יותר, שחרבו של עשו לא תוכל להם. בשעה שיעקב נופל, הרי סיבת נפילתו אינה במיעוט כוחו החמרי, ובשעה שישראל עולה, הרי יסוד עמידתו הוא לא בסעד החמרי האיתן, אלא בכח א-לוהיו הנושאו על כנפי נשרים.

אך כאשר מודה עשו שאינו יכול ליעקב, ומבקש להפרד ממנו בשלום, "ויאמר שלחני כי עלה השחר", אין יעקב מוכן להרפות ממנו. כל עוד הלילה שולט, נראים הדברים כאילו ידו של היריב על העליונה. אך בשעה שהשחר מאיר, ומתחילה גאולתם של ישראל, הרי יעקב הוא הקובע את תנאי סיום המאבק. ותנאי זה הוא הכרחי לסיום. ההכרה שיעקב אינו ראוי לשנאה, אלא מקור לברכה לאנושות. כאן תתקיים סוף סוף ההבטחה הא-להית לאבות, "ונברכו בך כל משפחות האדמה". כאשר כולם יודו שהבכורה והברכה שייכת ליעקב. "ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני"⁶³. "הודה לי על הברכות שברכני אבי". "ויברך אותו שם". "נראה שכך פירושה. דוקא שם זכה יעקב להכרת הברכה. שם, בגבול, עם שובו לארץ עתידו, בלכתו בדרכו העצמאית להתפתחות הרוח היהודית וליעודו של אברהם. כך יזכו גם בניו להכרה ולברכה. לא בעזרת טמיעה קוסמופוליטית בזרם האומות, אלא דוקא שם, עם שובם המלא לתעודתם והתבודדותם שתגשם לעד על אדמת הרי ישראל"⁶⁴.

"ויזרח לו השמש"⁶⁵. לפני עשרים שנה שקעה לו השמש כשיצא מארץ מולדתו ונכנס לעידן הגלות "וילך שם כי בא השמש", ומאז נמשך הלילה הארוך, עד שהודה לו על הברכות, ואז חוזרת השמש לזרוח. "עד תור הגאולה העתידה השפענו על העולם רק לימודו חובות, מוסר וצדק היוצא מדעת א-להים אמת. וחובות אין העולם חפץ לקבל, ואם הוא מקבל, נשאר בלב טינא על המעורר הראשי לידיעת החובה, שאינה נותנת לנפש הברברית להתפשט בכל מאוייה. אבל בבא התור של אור העולם להגלות, יודע לעולם שדרכי החיים של העונג האמיתי אנחנו משפיעים בעולם, את אושר החיים הנותן לו את ערכו, אשר מבלעדו הוא שלול כל ערך, ועונג ואושר זה דבר השווה לכל, עכ"פ לחשוק בו, ואת המקור המשפיע אושר ועונג מכבדים ומחבבים. וע"כ "יחזיקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים בכנף איש יהודי"⁶⁶.

ח. הלקח לדורנו

המחשבה שאפשר להגיע לסיום המאבק בין ישראל אומה"ע, ע"י ויתור על עניני מהות והתפשרות, היא רעיון עוועים. שהרי לא סיבה זו או אחרת מקור השנאה אלא בתוכן הפנימי המבדיל בין ישראל לעמים. וע"כ דוקא בעמידה על יסודות היהדות כוחנו. על הדרישה שהיתה בזמנו שהיהודים יכריזו שאין להם תביעת בעלות על הכותל, שאל"כ יהיו פרעות מצד הערבים, כתב הרב צבי יהודה קוק זצ"ל: לא ברפיון רוח ותרני ביחס למקום קדשנו נשיג בטחון

⁶³ שם, כו; וברש"י.

⁶⁴ שם, כט; ובפירוש הרב הירש.

⁶⁵ שם, לא.

⁶⁶ אורות, עמ' קמז.

שלומנו ומשמרת חיינו, לא מתוך כך יבושו ויסוגו שונאינו וכו', ואך בהתחזקותנו ברצוננו בו וממנו, יסוד המשך קיומנו"⁶⁷.

"אברהם קראו הר, יצחק קראו שדה, ויעקב קראו בית"⁶⁸. ומפרש הרב קוק זצ"ל, שאברהם עסק בפרסום האמונה הכללית, המפשטת, בלא לירד לפרטי הדרכה ומצוות. ואמונה כללית זו שייכת גם לאומות העולם, וע"כ קראו לביהמ"ק הר, מפורסם וגלוי לכל, וכן יצחק, אך יעקב קראו בית, משום שהוא נכנס לתוכו, ובונה את משפחתו עפ"י הדרכה א-להית של מצות ומעשים שאינם שייכים לשאר העמים.

"המצבה היתה אהובה בזמן האבות ושנואה בזמן הבנים", משום שמצבה, פ"י הרמב"ם היא דבר גלוי שנעבד ע"י כולם. לא כן הבית. ובזמן הבנים, הבית הוא סדר העבודה, הניתוק משאר העמים, וההתייחדות לעצמם. וע"כ אמר יעקב: 'האבן הזאת אשר שמתי מצבה' יהיה לע"ל בית א-להים, משום שיעקב פנה מהדרך הכללית של האבות כדי לבנות את משפחתו בבית.

לע"ל נאמר: נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים וכו' והלכו עמים רבים ואמרו "לכו ונעלה אל הר ה'", אך הפעם לא נסתפק עוד באמונה הכללית המפשטת של אברהם שקראו הר, אלא נכנס "אל בית א-להי יעקב", ושם נלמד יותר פרטים והדרכות מעשיות שלימד יעקב בבית. משום שהנסיון הוכיח, שלא די באמונה המפשטת, אלא חייבים ללמוד גם פרטי המעשים "ויורנו מדרכיו ונלמדה מאורחותיו, כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים"⁶⁹.

ודוקא יעקב המסתגר ומתבודד בביתו, זוכה בסופו של דבר להתפשטות והרחבה. "והאכלתיך נחלת יעקב אביך" - נחלה ללא מצרים⁷⁰. "ופרצת ימה וקדמה צפונה ונגבה"⁷¹. וכשמגיע יעקב למצרים, הוא מודיע לפרעה "לגור בארץ באנו"⁷². גרים ולא תושבים. ויוסף מושיב אותם בארץ גושן, נבדלים מהמצרים.

וזהו שהבטיח לו הקב"ה "אל תירא מרדה מצרימה, אנכי ארך עמך, ואנכי אעלך גם עלה, ויוסף ישית ידו על עיניך"⁷³. ומפרש הנצי"ב, שעינו של אדם, היינו תשוקתו ועיקר מאווי, כמו "לא יגרע מצדיק עיניו"⁷⁴, היינו מבוקשו. ותשוקתו של יעקב רמוזה במקום אחר. "וישכן ישראל בטח בדד עין יעקב"⁷⁵, היינו שתשוקתו של יעקב שישראל ישבו בדד, ואז ישכנו בטח.

אלא שמיד לאחר מות יוסף, בקשו להשתלב בין המצרים, "ותמלא הארץ אותם"⁷⁶, ויצאו מארץ גושן, ואף הפרו ברית מילה⁷⁷ כדי לטשטש את הייחוד הישראלי, ודוקא נסיון זה להתערות בקרב המצרים

⁶⁷ הרב צבי יהודה קוק זצ"ל, לנתיבות ישראל עמ' 60.

⁶⁸ פסחים פח.

⁶⁹ אגרות הראיה, ח"ג עמ' י.

⁷⁰ שבת קיח.

⁷¹ בראשית כח, יד.

⁷² שם מז, ד.

⁷³ שם, ג.

⁷⁴ איוב לו, ז.

⁷⁵ דברים לג, כח.

⁷⁶ שמות א, ז; ראה ע"כ בהרחבה בבית הלוי עה"ת פ' שמות.

⁷⁷ שמות רבה א, ח.

גרם לרבו השנאה, "ויקוצו מפני בני ישראל"⁷⁸. והיתה זו השגחה א-להית כנאמר בתהילים "ויהפך לבם לשנוא עמו"⁷⁹. וזו היא דרך ההשגחה העליונה לשמור את ישראל מפני התבוללות בין העמים. וכך פי הנצי"ב את הפסוק "הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב"⁸⁰. "לא כדרך כל אומה ולשון כשהולכים בגולה ומתערבים עם המגלים אותם, משיגים בזה אהבה וחשיבות כל אחד בעיניהם יותר משהיו נפרדים מהם, אבל לא כן עם ישראל, כשהוא לבדד ואינו מתערב עמם - ישכון במנוחה ובכבוד, וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליו ואין איש מתחרה עמו. ובגוים - כאשר הוא רוצה להיות מעורב עמם, לא יתחשב - אינו נחשב בעינם להתחשב כלל לאדם, וכדאיתא בסנהדרין ק"ד א', אני אמרתי "וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב", עכשיו - איכה ישבה בדד". פירוש: רצוני היה שיהיו בדד, שלא יתערבו עם אומות העולם, אז יהיו בטח, עכשיו שתשוקתם היה להשתוות עם אומה"ע, נעשו בדד מהם, ואין אומה מחשב אותם להתערב עמם, ובפסחים ק"ח ב': בזר עמים קרבות יחפצו", מי גרם להם לישראל שיתפזרו בין אומה"ע - קריבות שהיו חפצים בהם. ובשמו"ר א', שישראל בגלות מצרים מנעו מן המילה, אמרו נהיה כמצרים, מה עשה הקב"ה, הפך לבם לשנוא עמו. פירוש, שהם חשבו אשר מאחר שהם בגלות ראוי שלא להיות נבדל מהם, ונעשה להיפך, שמצרים בדלו עצמם מישראל וכו' ע"כ היו נבזים בגוים ככלי אין חפץ בו.

האפשרות של השפעה על אומה"ע איננה בדרך של התערבות וקרבה אליהם, אלא דוקא בהתייחדות והתבודדות. משל נאה כתב ע"ז הנצי"ב⁸¹, אומה"ע נדמו למים "הוי המון עמים רבים, כהמות מים יהמיון"⁸², ואילו ישראל נמשלו לאש, "יהיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה"⁸³. כאשר המים נפגשים עם האש, הם פועלים על האש ומכבים אותה. אך כאשר יש דבר המפריד ביניהם, כגון מים הנמצאים בסיר ששפתו אותו על האש, אז דוקא האש פועלת על המים ומחממת אותם. וכך ישראל, כשהם במגע ישיר עם אומה"ע, הם נפגעים על ידם, אך כאשר יש דבר המבדיל ביניהם, הם המשפיעים על אומה"ע. מסופר במס' ברכות⁸⁴: מעשה וגזרה מלכות גזרה על ישראל שלא יעסקו בתורה. מה עשה ר"ע, הלך והקהיל קהילות ברבים וישב ודרש. מצאו פפוס בן יהודה, א"ל עקיבא אי אתה מתיירא מפני אומה זו. "א"ל אתה פפוס שאומרים עליך חכם אתה אי אתה אלא טפש, אמשול לך משל למה הדבר דומה, לשועל שהיה מהלך על גב הנהר ראה דגים שהיו רצים לכאן ולכאן, אמר להם, מפני מה אתם רצים. אמרו לו מפני רשתות ומכמורות הבאות עלינו, אמר להם רצונכם שתעלו ליבשה ונדור אני ואתם כדרך שדרו אבותי ואבותיכם. אמרו לו, אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות אתה, לא פקח אתה אלא טפש, ומה במקום חיותנו אנו מתייראים במקום מיתתנו לא כ"ש. ואף אנו כך, בזמן שאנו עוסקים בתורה דכתיב בה "כי הוא חייך ואורך ימך", אנו מתייראים, כשאנו פוסקים מדברי תורה על אחת כמה וכמה. אמרו, לא היו ימים מועטים עד שתפסוהו לר"ע וחבשוהו בבית האסורים, ותפסו לפפוס בן יהודה וחבשוהו אצלו. אמר לו פפוס, מי הביאך לכאן. אמר לו אשריך רבי עקיבא שנתפסת על דברי תורה, אוי לי שנתפסתי על

⁷⁸ שמות שם, יב.

⁷⁹ תהלים קה, כה.

⁸⁰ במדבר כג, ט.

⁸¹ הוספות מכתב יד, בראשית יד, טו.

⁸² ישעיהו יז, יב.

⁸³ עובדיה א, יח.

⁸⁴ דף סא.

דברים בטלים.

טענתו של פפוס היתה, שבמצב דחוק ולוחץ, יש לוותר על היחוד המאפיין את היהדות, ולהצניע את התורה, כדי לא להבליט את המפריד, ולהדמות יותר לשאר העמים.

ותשובתו של ר"ע היתה, "אם נכופף את הקשר הלאומי, שהוא לנו המובטח והמלא חיים, הוא הקשר הבא מכח התורה, ונבטח על קישורים לאומים אחרים, שהם לא נכוננו לנו בתור קשרים עיקריים ואינם הולמים לתכונותינו וטבע לאומינו, ודאי לא יעלה בידינו כלום. את שנאת העמים לא נמעט בזה, ואת כוחינו הפנימי נחליש ונדלדל.

ולבסוף כשנתפס גם פפוס, הודה לר"ע "אשריך שנתפסת על ד"ת, אוי לו לפפוס שנתפס על דברים בטלים". הדעה הרוממה והאמיתית הזאת הראתה בפועל, כי מצאו תואנות גם ביהודי המתאמץ להסתיר את לאומיותו הפנימית האמיתית, לאומיותו הנובעת מצד תורתו. ואז בנפלו בפח יחר לו על היותו מוג לב ונמהר להצפין את סגולתו, כדי למצוא עי"ז חן בעיני שונאי עמו, והיא לא תצלח. כי אין השנאה מחוסרת עלילות. ע"כ אשרי איש טהור לב וטהור כפים, גבור ברוחו העומד על נפש ונפש עמו, ומחזיק בעץ החיים של תורה גם בעת אשר ימררוהו אויביו, "יבטח בשם ה' וישען בא-לוהיו"⁸⁵.

בספר אורות⁸⁶, ביאר הרב קוק זצ"ל בהרחבה את השקפת היהדות, שלצורך עליה מוסרית מחוייבים ישראל לעמל נורא ולמסירות נפש, בניגוד לאומות העולם שנדמה להם שבאמרת אמונה כבר יתאפשר להם לעוף לגן עדן, כשכל הרצח וההתיעוב וכל אוצר הרעה ישרא בעיניו. ולמטרה זו הועמד עם ישראל במרכז האנושות, כלב באברים, כדי שבסופו של התהליך יתברכו בו כל העמים, וכך סיים הרב את המאמר:

קץ יושם לכל אותו החושך, יכיר האדם וידע, כי כל עמלו צריך שירוכז לטהור הנפש, האפשרות של הטהר בתכונת העמים טעונה היא מילוי של ריכוז, שהוכן כבר מאז ע"י אותה ההכנה הגדולה, שהפליאה יד ד' לעשות ע"י אותה האומה הנפלאה, "לבזה נפש, למתעב גוי, לעבד מושלים, מלכים יראו וקמו שרים וישתחוו, למען ד' אשר נאמן קדוש ישראל ויבחרך", "הן עד לאומים נתתיו נגיד ומצוה לאומים הן גוי לא-תדע תקרא וגוי לא-ידעוך אליך ירוצו, למען ד' א-להיך ולקדוש ישראל כי פארך". החפץ של העמדת גוי אחד בעולם בתור ממלכת כהנים וגוי קדוש, שהוא צריך להיות למופת על האור העליון הא-להי החודר בחיי העמים, שרק בהיותו מצוי ועומד, בהיותו חסון וחפשי, בהיותו שב לבנינו ולאשרו, אחרי כל הופעותיו המרובות בעבר, אחרי כל נסיונותיו הקשים, אחרי כל צרופיו ולבוניו, בשונו עם כל דעותיו ועם כל קניינו, עם כל רכוש נשמתו וכשרון חייו, עם כל טהרתו הגופנית, הגזעית והאמונית, עם כל תוכן ההופעה הא-להית, שהיא לו למורשה ושסגולת ארצו מגדלתו ומרחבתו, אז ע"י אותה הידידות הפנימית שהוא יכול להראות לאומות העולם תחת כל המשטמה והרדיפות אשר קבל מהם, ע"י כל הכבוד וההשתוממות אשר כל הגויים כולם יוכלו להראות עליו תחת כל הבוז והחרפה אשר טפלו עליו, ע"י כל אותה התשוקה של ההתחברות והרעות עם עם ד' אלה עם נחלת ד', אשר סגולת הקודש בטהרתה לטהרת החיים ספונה בו, אשר רק ע"י חקוי ארוך ע"י הדרגה של העמקה דורית יכולה היא לצאת אל הפועל במידה הגונה גם בשאר העמים בכל האדם אשר על פני האדמה - אז יבורר לכל, כי סגולת הקודש אינה סגולה זולה, שיכולה להנטל בכל ידים מסואבות, כי אם סגולה העולה בעמל נורא במסירות נפש קבועה,

⁸⁵ הרב קוק זצ"ל, עין איה שם.

⁸⁶ עמי לג.

ועיי זכות נחלת קודש של אבות לבנים נושאי עולם באהבה ושומרים דרך ד' בכל עז. אז יוסרו פני הלוט מעל כל העמים והמסכה הנסוכה על הגוים, ואותה הותרנות של המינות תוכר כמו שהיא בתור מטבע פסולה, המסמאה את העינים ומטמאה את הנפשות, מרבה רצח ודם וכל תועבה. "ד' עוזי ומעוזי ומנוסי ביום צרה, אליך גוים יבואו מאפסי ארץ, ויאמרו: אך שקר נחלו אבותינו הבל ואין בם מועיל", "ונשגב ד' לבדו ביום ההוא, והאלילים כליל יחלף", "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדש כי מלאה הארץ דעה את ד' כמים לים מכסים".

בשבת קדש, יי שבט תשס"א, הלך לעולמו דודי ר' אברהם סוקולובר ז"ל, אחרון ילדיו של סבי הגאון הרב מרדכי חיים סוקולובר זצ"ל, שהיה רבה של העיר חורזל שבפולניה. ארבעה מילדיו הספיקו לעלות ארצה לפני פרוץ השואה הנוראה:

הרב אפרים סוקולובר זצ"ל, שניצל מפרעות תרפ"ט בישיבת סלבודקה בחברון, והיה רבה הראשון של העיר רעננה במשך שנים רבות.

הרב החסיד ר' משה סוקולובר זצ"ל, שהפליא את כל רואיו בתמימותו וחסידותו.

אמי מורתי מלכה דבורה גרינברג ע"ה, שהיתה אשת חיל בכל שנותיה.

ורי אברהם סוקולובר ז"ל, שהיה איש המעש במשפחה.

כל שאר האחים והאחיות ניספו בשריפה אשר שרף ה' בשנות השואה הנוראה.

לא נותר לנו, הצאצאים, אלא לנצור את זכרם, ולהעביר את מורשתם לדורות הבאים.

יהיו דברים אלו לעילוי נשמתם.